

MICHAEL LUNDHOLM:

Om framtidens idéer

Hans Zetterbergs artikel i SvT 4-5/89 och den moderata framtidsgruppens idéer beträffande några centrala grundläggande frågor inför 2000-talet har väckt stort intresse.

Svensk Tidskrift publicerar här ett inlägg med anledning härav.

Vårt land kommer under 90-talet att stå inför ett antal viktiga politiska avgöranden när det gäller den offentliga sektorns framtid. Närmast kommer beslut att fattas om hur skattesystemet kommer att se ut under överskådlig framtid. Utan att anstränga sina siargåvor till det yttersta kan man också förutse beslut som kommer att innebära förändringar för såväl socialförsäkringsystemen och socialpolitiken som stora delar av den offentliga sektorns struktur och verksamhetsformer.

För varje politiskt parti med självaktning är det därför nödvändigt att göra klart för sig vad som på forskningsfronten presterats inom en rad olika vetenskapliga discipliner inom vilka man intresserat sig för olika problem inom den offentliga sektorn. Detta är nödvändigt för att man skall kunna göra klart för sig vad som kan fungera, vad det kommer att kosta och vilka problem som kan uppstå beroende på vilka lösningar man väljer. I detta sammanhang är det synnerligen intressant, för att inte säga fascinerande, att läsa vad den moderata politiska framtidsgruppen hitintills presterat.

För mig framstår det som mycket märkligt att den politiska framtidsgruppen kastar sig in en diskussion om den framtida offentliga sektorn, med hjälp av ett enda analytiskt instrument (distinktionen mellan det stora och det lilla samhället) och fullständigt förbigår de senaste decenniernas forskningsrön inom discipliner som filosofi, statsvetenskap och nationalekonomi; bara för att nämna några av de ämnesområden där man intresserat sig för olika problem inom den statliga och offentliga verksamheten. Konsekvensen blir inte bara att man negligerar posi-

Fil kand Michael Lundholm är doktorand i nationalekonomi. Han har varit ordförande i Föreningen Heimdal och Fria Moderata Studentförbundet.

tiva forskningsrön; den i det här sammanhanget mycket betydelsefulla diskussionen om vilken omfattning den offentliga sektorn skall ha och i vilken utsträckning den enskilde medborgaren kan göra anspråk på integritet och självbestämmande lyser fullständigt med sin frånvaro. Är det verkligen möjligt att med intellektuell och politisk trovärdighet föra fram ett voucher-system som lösningen på dagens problem inom offentlig verksamhet med dessa förbigående?

Låt mig innan jag fortsätter konstatera att distinktionen mellan det lilla och stora samhället tillför en intressant dimension; men problemet är att diskussionen om den offentliga sektorn kan inte föras i en dimension när ett parti skall diskutera framtidens idéer. Det är därför nödvändigt att kritisera den politiska framtidsgruppens alster medan tid är; såvitt jag förstår har man ännu inte arbetat färdigt, och det finns alltså hopp om att slutprodukten skall kunna förbättras högst betydligt.

I

Det verkar som om den politiska framtidsgruppen inte gjort klart för sig vilken slutprodukten skall vara; är det en diskuterande politisk text vars syfte det är att motivera politiska doktriner eller översiktlig uppsats i sociologi med begränsade vetenskapliga ambitioner? Är ens avsikten att prestera några nya politiska idéer utan endast att ge redan etablerade och fastslagna politiska ståndpunkter en förpackning för att de skall kunna attrahera fler väljare? Vore det en uppsats i sociologi, en rapportering av hur människor faktisk lever och mår, uppfyller den åt-

minstone inte normala och allmänt accepterade krav på vetenskaplighet och saktighet; vi kan nog utan vidare konstatera att en sådan rapport inte var gruppens avsikt. Det är mycket oklart vad författarna till texten egentligen avsett; den välvilliga tolkningen är att det är fråga om en ny förpackning men den rimliga att det är fråga om en diskuterande politisk text. Som sådan är den emellertid behäftad med allvarliga brister.

Varje teori, d v s analysinstrument, har den egenskapen att den väljer ut vissa delar av verkligheten som varande rele-

Den politiska slutsatsen, att ett omfattande voucher-system skall införas, är illa underbyggd.

vanta och intressanta; andra delar negligeras. Detta gäller inte bara vetenskapliga teorier utan politiska doktriner; båda har de den egenskapen att de pressar på verkligheten en teoretisk struktur och uttolkar verkligheten. Genom att vissa saker alltid med nödvändighet utelämnas blir diskussionen av analysinstrument alltid relevant.

Det är anmärkningsvärt att valet av analysinstrument är så ensidigt. Anser man sig verkligen kunna beskriva *allsidighetens samhälle* med ett så ensidigt analysinstrument? Det grundläggande ingångsvärdet är väl för oss alla en skeptisk inställning till den offentliga sektorns struktur, omfattning och verksamhetsformer sådana de är idag. Varför då inte använda tex de såväl teoretiska som empiriska forskningsrön inom nationalekonomi, statsvetenskap och filosofi, ämnen vilka med sina ofta individcentrerade ut-

gångspunkter ligger närmast till hands? Dessa rön har visat på olika typer av systemfel, incitamentsproblem, ineffektivitet och moraliska problem som ofta är resultatet av både den offentliga verksamheten i sig och det sätt på vilken den bedrivs; för en nationalekonom är det nära till hands att ge exempel som public choice och annan forskning inom ramen för government failure, äganderättens ekonomiska monopolteori och moderna varianter där olika situationer av ofullständig konkurrens analyseras, teorier om informationens och kunskapens betydelse för beslutsfattande, den moderna skatteforskningen etc. Statsvetare, filosofer och andra kan ge liknande exempel från sina respektive ämnesområden.

Om den politiska framtidsgruppen ägnat sig en smula åt detta, kompetens verkar ju inte saknas inom gruppen, hade man fått ett underlag för att på ett mycket mer *allsidigt*, sofistikerat och trovärdigt sätt visa på nödvändigheten av en omfattande reformering av den offentliga verksamheten. Samtidigt hade man fått en betydligt bättre underbyggnad för att dra slutsatser om i vilken riktning förändringarna borde gå och hur omfattande de borde vara. Om man dessutom hade ägnat sig lite åt att ösa ur den källa som de senaste decenniernas debatt bland konservativa och klassiskt liberala utgör hade man dessutom fått betydligt mer kött på benen när det gäller de politiska slutsatserna; man hade fått fastare mark under fötterna när det gäller värderingsmässiga och moraliska grunder som sätter individen och inte kollektiv i centrum. Dessutom tycks man helt ha negligerat det egna partiets politiska arv manifesterat i insatserna av tidigare högerledare som t ex Gösta

Bagge och Gunnar Heckscher när det gäller den socialpolitiska diskussionen.

Den politiska slutsatsen, att ett omfattande voucher-system skall införas, är illa underbyggd och motiveras knappast alls; med lite mer initiativ, påhittighet och beläsenhet hade gruppen kunnat prestera ett diskussionsunderlag för betydligt längre gående förändringar av den offentliga verksamheten; det är nämligen det som behövs idag.

Denna typ av kritik tror jag många kan instämma i, oavsett vad man i sak faktiskt tycker om ett voucher-system; kritiken av det existerande välfärdssystemet går att formulera betydligt mer exakt och dessutom bättre underbyggt. Dessutom finns det för dem som vill ha ett sådant system betydligt fler och bättre argument att använda.

II

Det sätt på vilket den politiska framtidsgruppen valt att analysera sin omvärld, i termer av den stora och den lilla världen, har fått till resultat yviga generaliseringar av mer eller mindre godtycklig karaktär. Särskilt tydligt är detta i det inledande avsnittet *Allsidighetens samhälle*. Där tecknas en bild av det goda samhället på ett sådant sätt att man tror sig förflyttad till det sena 1800-talets Tyskland; allsidighetens samhälle där allting har sin plats och sin funktion. Allt i enlighet med sin natur vill man gärna fråga sig. Är denna organiska uppfattning av samhället ett olycksfall i arbetet eller en händelse som ser ut som en tanke; inte är det väl en tysk nationalekonom från *Verein für Sozialpolitik* som skrivit texten?

Den individcentrerade liberala stånd-

punkten, som länge men framför allt under de senaste två decennierna varit *ett* väsentligt inslag i moderat argumentation, har helt försvunnit från denna text. Visserligen återkommer man i slutet till friheten och dess betydelse, men överallt lyckas man undvika att analysera den fråga som varit den viktigaste i den liberal-konservativa kritiken av välfärdssamhället; var går gränsen för den legitima statsmakten? Att konstatera att den offentliga sektorn är alltför stor och att det behövs mer frihet är inte tillräckligt och så utslätat att i stort sett vem som helst kan hålla med om det; det är uttalanden som förpliktar till intet. Enligt min mening är det knappast möjligt att genomföra en omfattande förändring av den offentliga verksamheten på ett sådant sätt gruppen föreslår, utan att ta ställning till denna fråga.

Till yttermera visso innehåller den politiska programgruppens alster en logisk krumbukt som väl dokumenteras i det inledande avsnittet. Å ena sidan hävdas att samhället är större än staten och att det stora samhällets sätt att fungera inte passar det lilla samhället, vilket de flesta moderata sympatisörer väl instämmer i, och att därmed det lilla samhället borde få fungera i *enlighet med sin natur*, d v s den offentliga sektorn skall åtminstone delvis dra sig tillbaka. Hur man härifrån kommer fram till att det lilla samhället skall åtnjuta statssubventioner är för mig en gåta. Å den andra sidan slänger den politiska framtidsgruppen ivrigt ifrån sig värdeomdömen om både det ena och det andra; framförallt om sådant som de flesta anser tillhöra det mest privata och definitivt inte sådant som vi vill att vare sig politiker eller statstjänare skall ha några som

helst synpunkter på. Varför ha några synpunkter på religion, etik och konst överhuvudtaget? Är det överhuvudtaget relevant för ett politiskt parti att ha uppfattningar *om vad som är heligt, vad som är dygd och vad som är skönt*? Eller ens ge intrycket av att man som politiker har relevanta synpunkter på detta?

Dessa svepande värdeomdömen förekommer också om områden där gränsen mellan privat och offentligt är en brännande politisk fråga; ekonomi, politik och vetenskap. Men varför inte grundligt diskutera dessa områden istället för att hänge sig åt vaga formuleringar? Intrycket blir att hela resonemanget, där även en del korn av sanning återfinns, lätt avfärdas som trams.

Har det liberala elementet och den anglosaxiskt inspirerade konservativa doktrinen helt gått förlorade?

Naiva, ogrundade och substanslösa påståenden som att ekonomins unika produkt är välstånd och politikens ordning, att rikedom är bättre än fattigdom, att ordning är bättre än kaos och att kunskap är bättre än okunnighet ger bara ett intryck av ytlighet. De visar bara att den politiska framtidsgruppen inte gett dessa problem tid och eftertanke; samtidigt är de ett resultat av det trubbiga analysinstrumentet. Eller vill man enbart sysselsätta sig med demagogi?

För att ta ett för mig närliggande och triviellt exempel. En A-nivå student i nationalekonomi skulle genom att använda sig av en enkel konsumtionsmodell kunna hävda att en individ inte alls med nödvändighet föredrar rikedom framför fattig-

dom i monetära termer; om rikedom kan erhållas genom t ex arbete kommer valet av arbete och därmed val av inkomst bli vara beroende på hur högt han eller hon värderar sin fritid. Respekterar man individens fria val saknar den höga värderingen av inkomst och rikedom framför mycket fritid helt och hållet grund.

Inte heller den höga värderingen av kunskap framför okunskap är helt okomplicerad; är kunskapen om hur man genom kärnvapenkrig kan ödelägga planeten *helt och hållet av godo*? Är ordning bättre än kaos om det sker till priset av förtryck?

Att schablonmässigt teckna en bild av "det goda samhället", vars existens ens i sinnevärlden på goda grunder kan ifrågasättas, kan mycket väl ha sina retoriska poänger. Men frågan är alltså om ett politiskt parti med trovärdighet kan hävda individens rätt mot överheten, samtidigt som man ger intryck av att ha moraliska och etiska synpunkter på sådant som man redan hävdar att individen skall vara suverän att besluta om? Är den politiska framtidsgruppens skrivningar enbart slarviga eller är detta en medveten linje? Har det liberala elementet och den anglosaxiskt inspirerade konservativa doktrinen helt gått förlorade, medan den kontinentalt inspirerade paternalistiska konservatismen tagit överhanden?

III

Tyvär måste jag konstatera att denna linje går rakt genom hela texten. Särskilt gäller detta beskrivningen av den lilla världen:

"Den lilla världen kännetecknas av närheten. Det är där vi upplever kärlek,

vänskap och samhörighet och det är där vi enklast förstår meningen av engagemang, uppoffring och ansvar."

"Vi lever alla i skärningspunkten mellan den lilla och den stora världen.

Moderna kvinnor märker det mest. De riskeras att slitas ut därför att de engagerar sig i den stora världens yrkesarbetande samtidigt som de känner fullt ansvar för den lilla världen."

"Den lilla världen är familjen, släkten, vänkretsen, den närmaste arbetsgemenskapen . . ."

Är detta beskrivningar av verkligheten? Tyvärr är meningarna formulerade så att jag bara behöver hitta ett enda exempel på motsatsen för att visa att de är falska; ett enda exempel på kärlek och samhörighet i yrkeslivet, ett enda exempel på kvinnor som inte alls engagerar sig i "den lilla världen". Det är naturligtvis enkelt, men frågan om vad som skall accepteras som motexempel infinner sig alltid; ty gränsen mellan den lilla och stora världen lämnas odefinierad. Vart hör egentligen arbetslivet?

Ett alternativ är att detta är en värdering av verkligheten. Men varför måste vi ge människor motiv för olika handlingsmönster? Är det en uppgift för politiken? Måste jag gifta mig av kärlek och inte för pengar? Måste jag tycka bra om mina släktingar? Varför värderas min relation till min granne, som jag eventuellt nickar till i trappuppgången en gång varannan vecka (han nickar aldrig tillbaka!), högre än min relation till min tobakist, en relation på affärsmässig grund, med vilken jag har ett betydligt mer omfattande umgänge? Jag tror det är kineserna som säger: "Sina släktingar har man fått av djä-

vulen. Pris ske alla gudar att man kan välja sina vänner själv". Genom att välja att analysera världen i termer av den stora och den lilla världen har man tonat ner betydelsen av frivilliga relationer; alldeles oavsett var sådana relationer förekommer innebär de ju att *individer* anser att det finns en grund för ömsesidigt utbyte. Det kan gälla ekonomiska transaktioner, val av yrke och arbete lika gärna som val av samlevnadspartner.

Varför ge människor motiv som inte är nödvändiga? Detta faller på Ockhams rakkniv. Det är fullt möjligt att argumentera för den enskildes (och därmed familjens) suveränitet på grundval av t ex effektivitet eller individuella negativa rättigheter, utan att blanda in motiv för olika handlingar; motiv som vi alla ändå kommer att vara oeniga om.

Att motivera detta med sociologiska undersökningar som är daterade från åren kring det senaste sekelskiftet är faktiskt en smula magstarkt. Mycket vatten har flutit under broarna sedan dess; kärnfamiljens och äktenskapets betydelse har faktiskt väsentligen reducerats. De har ersatts av frivilliga relationer, likartade i så motto att de bl a löser likartade problem, men ändå annorlunda därför att innehåller mycket mer frihet för de ingående parterna. Bilden av den "moderna" kvinnan som slits mellan hem och familj å den ena sidan och arbete å den andra kanske var modern för ett eller två decennier sedan; den är idag något föråldrad och bra är det. Om man vill ge intryck av vederhäftighet kunde man väl åtminstone ge några exempel på moderna undersökningar; jag förutsätter att sådana finns.

Den pedagogiskt enkla distinktionen mellan det lilla och det stora lämnas alltså

odefinierad. Är det överhuvudtaget en uttömmande kategorisering där det ena utsluter det andra? Existerar det en grå zon mellan ytterligheterna och vad får då detta i så fall för konsekvenser? I åtminstone ytterligare två avseenden är distinktionen olycklig. För det första är det fundamentalt oklart varför det som sägs vara den lilla världens ideal, t ex solidaritet, inte skulle kunna fungera i den stora; privat välgörenhet omfattande ett visst belopp till en specifik individ får naturligtvis samma ekonomiska konsekvenser om samma individ får ett motsvarande belopp som bidrag från staten; i andra avseenden haltar naturligtvis analogin t ex för att den "statliga solidariteten" inte är frivillig då den är skattefinansierad. Detta betyder emellertid inte att enskild välgörenhet alltid bottnar i en önskan att göra gott; dåligt samvete kan lika gärna vara drivkraften. Och ett barn kan naturligtvis tröstas med samma kärlek av sin daghemsfröken som av sin styvmamma eller fosterfar. Den lilla världen kanske är ett tillräckligt villkor för kärlek och omtanke (vilket jag i och för sig tror att man på goda grunder kan ifrågasätta), men det betyder inte att den är ett nödvändigt villkor.

För det andra innebär distinktionen en olycklig fixering på grupper. Gruppindelningar har ofta den karaktären att de blir godtyckliga. Man kan mycket väl fråga sig varför en typ av grupptillhörighet skall ha företräde framför en annan och därmed prioriteras? Vilka olika slags associationer en individ tillhör borde vara upp till vederbörande själv att fatta beslut om, och respekt för det individuella valet borde därför innebära neutralitet från statsmaktens sida; i varje fall om man efter-

strävar en liberal rättsstat. Då man använt sig av grupper istället för individer som grundläggande analysenhet blir resultatet endast att man ersätter ett kollektiv med ett annat.

Hela kategoriseringen mellan det lilla och det stora är alltför schablonmässig; svepande generaliseringar, som var och en med exempel från sitt dagliga liv kan vederlägga, återfinns i stort sett i varje stycke. Och därmed slinker den enligt min

Förslaget är att voucher införs över hela linjen och att de olika monopolerna inom vård och omsorg bryts upp.

mening väsentliga distinktionen, som faktiskt nämns i texten, mellan fingrarna på textförfattarna; vilka relationer skall vara frivilliga och vilka skall inte vara det? Och detta återfaller i sin tur på att man negligerar den viktiga frågan om gränsen för den legitima statsmakten.

IV

Utan något egentligt samband med det använda analysinstrumentet diskuterar slutligen den politiska framtidsgruppen de stora vårdmonopolen och den politiska lösningen på problemen inom dessa: Den lilla världens omsorg kan inte köpas för pengar eller beordras fram genom lagar men det betyder, enligt textförfattarna, inte att denna omsorg skall vara obetald. Därför skall vi ha ett voucher-system!

Det är här man undrar om den politiska framtidsgruppens alster främst är

avsett som propagandamaterial på gator och torg; den lilla världens kärleksfulla omsorg ställs mot vårdmonopolens känslolokala prestationer. Att på detta sätt hemfalla åt emotionella argument kan visserligen vara effektivt; men det är enligt min mening osmakligt. Skall vi välja det moderata alternativet därför *att det känns bättre*? Frestelsen är naturligtvis stor att på detta sätt ta upp konkurrensen med socialdemokraterna om väljarnas gunst; och det med samma metoder som socialdemokratin ofta hemfallit åt under valrörelserna. Den finns en sur eftersmak i den här typen av argument.

Om man nu på allvar tänker sig använda *idén* om det lilla och det stora samhället borde man allvarligt överväga sina formuleringar; vissa kan mycket väl fylla sin funktion i ett diskuterande idéprogram medan andra gör sig mycket bättre i retorik och debatt. Skillnaden mellan partiets taktiska uppträdande i valrörelser samt idéinnehållet i de tillfälliga visioner man för närvarande har eller utarbetar kan man faktiskt tillåta vara ganska stor. Vilket är det program vi skall gå till val på? Hur skall vi propagera för det? Vilken roll kan ett sådant program spela som en länk för att uppnå mer långsiktiga politiska mål? Vilka idéer skall vi låta styra dessa långsiktiga mål? Detta är frågor som man inte verkar ha ställt sig i den politiska framtidsgruppen, men det är frågor som det är nödvändigt att ställa.

Det konkreta politiska förslaget är således att vouchers införs över hela linjen och att de olika monopolerna inom vård och omsorg bryts upp. För att motivera ett sådant politiskt förslag är det fullt tillräckligt att använda sig av effektivitetsargument. Nu verkar det dock finnas en

underliggande och inte explicit uttalad politisk värdering i detta förslag:

”Behoven avgör, inte köpkraften i hushållskassan.”

Det verkar faktiskt som om Ingegerd Troedssons användande av sentensen ”Från var och en efter förmåga, till var och en efter behov” delas av andra inom den politiska framtidsgruppen. Detta är i själva verket inget annat än ett accepterande av allmänna inkomstomfördelningar av socialdemokratisk modell. Ett voucher-system fungerar ju inte på det sättet att de som inte kan klara sig med egna medel får hjälp och stöd genom diskretionära socialpolitiska insatser. Alla skall betala och alla får ta del; enda skillnaden mot dagens system är att betydande effektivitetsvinster kan göras genom att konkurrens införs på producentsidan och därmed också konsumenterna får valfrihet. Behövs det verkligen en framtidsgrupp för att konstatera dessa elementa?

Därmed kommer tyvärr debatten om den viktiga frågan, gränserna för den legitima statsmakten, att föras på socialdemokratins planhalva. Det finns en gräns för hur långtgående förändringar man kan motivera med hjälp av argument som bygger på effektivitet; om planhushållning vore mer effektiv än marknads ekonomi, skulle vi då föredra planhushållningen. Naturligtvis inte och därför finns ett starkt behov att använda argument baserade på rättigheter och moral.

Det är en sak att hävda att socialförsäkringar skall vara obligatoriska om man gör dem försäkringsmässiga; då står de inbetalade premierna i en försäkringsmässig relation till de försäkringsutbetalningar som sker t ex i samband med ohälsa.

Den grundläggande principen här är att var och en betalar med egna medel för sig och inte för någon annan; ingen fördelningspolitisk ambition finns inom ramen för ett sådant system så länge premierna är försäkringsmässiga. En annan är att förespråka ett voucher-system. Den politiska framtidsgruppen har uppenbarligen långtgående fördelningspolitiska ambitioner; ambitioner som går längre än vad som skulle bli följden av en diskretionär socialpolitik i kombination med obligatoriska men genuina socialförsäkringar där fördelningsambitionen är begränsad till att endast de sämst ställda vid behov skulle få hjälp.

Betydande effektivitetsvinster kan göras genom att konkurrens införs på producentsidan.

Här måste man med allvar fråga sig vilken syn på individen och samhället som ligger bakom uppfattningar som hävdar att fördelning skall ske efter behov; enskilda människor kommer lätt att kunna betraktas som medel för olika ändamål. Deras produktiva förmåga tillhör inte dem själva utan överheten och dess resultat skall användas för sådant som överheten finner lämpligt; inte vad man själv anser vara viktigt. Accepteras denna uppfattning är resultatet i bästa fall en syn på staten som den paternalistiska och välvilligt inställda överheten; i sämsta fall något mycket värre och mer obehagligt.

Här kan man återigen se den grundläggande konflikten mellan ståndpunkten att det lilla samhället måste stärkas och den ståndpunkt som manifesterar sig i förslaget om vouchers; den känslolika

offentliga sektorn kan bli en paternalistisk och välvilligt inställd överhet, men bara om man själv får styra. Det är inte mindre politik som är lösningen, utan en annorlunda politik. Det verkar som om man å den ena sidan vill få till stånd förändringar i den offentliga sektorn, men å den andra sidan ser man på förändringarna med skräckblandad förtjusning i det man hela tiden måste betona tryggheten och stabiliteten i det lilla samhällets kollektiv.

Politikens unika produkt är ordning och ordning är bättre än kaos; det konstaterar framtidsgruppen redan på första sidan av sitt alster. Detta är ett mycket illustrativt exempel på hur man har hamnat långt bakom den moderna forskningsfronten. Illustrativa nyckelord inom många discipliner, såväl naturvetenskapliga som humanistiska och samhällsvetenskapliga, är idag förändring, dynamik och process. Tyvärr är framtidsgruppens alster i detta avseende redan föråldrat.

VI

Man kan slutligen undra hur en förändring av de grundläggande värderingarna, på det sätt som framtidsgruppen skisserat, kommer att påverka den strategiska situation Moderata Samlingspartiet befinner sig i. Den kärna kring vilket ett borgerligt regeringsalternativ kan komma att gruppera sig består idag av folkpartier och moderater; kommer förutsättningarna dessa partier emellan att förändras om Moderata Samlingspartiet rensar ut sitt liberala arv? Såvida man inte bedömer sannolikheten att man kommer att kunna bilda en moderat majoritetsregering som väldigt hög, kommer man som tidigare att vara tvingad till någon form av borgerligt samarbete för att få politiskt inflytande i framtiden. Har framtidsgruppen alls reflekterat över detta?